

บทคัดย่อ

การซ้อนคำในภาษาไทยเป็นวิธีการสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาไทยวิธีหนึ่ง ที่คนไทยนิยมตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยปัจจุบัน วิธีการดังกล่าวเกิดจากการซ้อนคำหรือกลุ่มคำตั้งแต่ 2 ถึง 4 หน่วยที่มีความหมายเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน หรือตรงข้ามกัน ผู้เขียนได้ศึกษาการซ้อนคำที่เกิดจากความหมายทั้ง 3 ประเภท ในด้านลักษณะ หน้าที่ และที่มาของคำที่นำมาซ้อนกัน นอกจากนี้ยังได้ศึกษาการพัฒนาการซ้อนคำตั้งแต่สมัยดั้งเดิม ผลการศึกษาแสดงว่าคำหรือกลุ่มคำที่นำมาซ้อนกันนั้นมีสาเหตุมาจากความหมายซึ่งเหมือนกัน คล้ายคลึงกันหรือตรงข้ามกัน โดยไม่คำนึงว่าลักษณะของคำ จำนวนพยางค์ ที่มาของคำ ระดับของคำที่นำมาซ้อนกันแตกต่างกันหรือไม่ การซ้อนคำดังกล่าวบางกรณีทำให้เกิดคำซ้อนซึ่งจะมีความหมาย 3 ประเภท คือ ความหมายเป็นความหมายเดียว ความหมายเพิ่มจากความหมายเดิมของหน่วยแต่ละหน่วย และความหมายเป็นความหมายรวม ผลการสำรวจทัศนคติของคนไทย 80 คน (อาจารย์มหาวิทยาลัย 40 คน และนิสิต 40 คน) ต่อการซ้อนคำ ปรากฏว่าร้อยละ 77.5 เห็นว่า ข้อความภาษาไทยที่มีการซ้อนคำไพเราะสละสลวยกว่าข้อความที่ไม่มีการซ้อนคำ ข้อสังเกตประการหนึ่งที่พบคือ การซ้อนคำซึ่งแต่เดิมเป็นการซ้อนคำหรือกลุ่มคำธรรมดา ได้พัฒนาเป็นการซ้อนสลับและการซ้อนซ้ำ นอกจากนี้เรายังพบลักษณะคำที่มีการซ้อนคำในข้อความที่เป็นพรรณนาโวหารและเทศนาโวหารด้วย

ABSTRACT

Lexical reduplication is a process in producing new lexical items in Thai since the Sukhothai period to present. Two to four words or groups of words having the same, similar or opposite meaning may be placed together to produce lexical reduplication. These lexical reduplications are studied in the aspects of word formation, grammatical function and sources or origins of words in the lexical reduplications. The development of lexical reduplication is also studied from the Sukhothai period until the reign of King Rama VII in the Ratanakosin period. The result of study shows that the reduplication process is based on the meaning of words or groups of words which can be the same, similar or opposite, without any regards to the form of words, numbers of syllables, the sources or origins and the like. In certain cases, the lexical reduplication process produces couplets with three types of meaning : maintaining the meaning of one of the numbers of reduplication items; having additive meaning and having collective meaning. The result of testing 80 people (40 university lecturers and 40 undergraduate students) on the reference of reduplicating words by presenting them passages with lexical and non-lexical reduplications show that 77.5% of the people prefer the passages with lexical reduplication. One finding is that lexical reduplication has developed from simple reduplication with simply placing words together to the formation of complicated couplets and repetitive couplets. Besides we can frequently find the lexical reduplication occurring in passages of descriptive and didactic styles.

วิธีสร้างคำในภาษาไทย : การซ้อนคำ*

The Process of Producing New Lexis in Thai : Lexical Reduplication

รศ. ดร.ราตรี อินวาระชร*

ภาษาไทยเป็นภาษาในตระกูลคำโดด (Mono-syllabic or Isolating Language) ลักษณะของคำพื้นฐาน (basic words) มักเป็นคำพยางค์เดียวที่มีความหมายสมบูรณ์ในตัวเอง หรือกล่าวง่าย ๆ ว่าเป็นคำที่มีความหมายประจำคำ (lexical meaning) (ราตรี อินวาระชร 2515 : หน้า 38) ซึ่งสามารถสื่อสารความหมายได้ชัดเจน มีความหมายสมบูรณ์ในตัวเอง เราเรียกคำที่มีลักษณะนี้ว่า คำหลักหรือคำเนื้อหา (content words) เช่น พ่อ แม่ ดิน น้ำ แขน ขา ต่อมาได้พัฒนาเป็นคำหลายพยางค์ขึ้นด้วยวิธีสร้างคำขึ้นใช้ในภาษา วิธีที่เราคุ้นเคยและเป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุดคือ วิธีที่นำคำที่มีความหมายไม่เหมือนกันมาเรียงต่อกันเพื่อได้คำใหม่ขึ้นใช้ เป็นวิธีประสมคำซึ่งจะทำให้เกิดคำประสม (compound words) เช่น ทางด่วน รถไฟฟ้า รถโดยสารปรับอากาศพิเศษ บทความเรื่องนี้จะขอเสนอวิธีสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งผู้เขียนเรียกว่า วิธีซ้อนคำ เป็นวิธีการหรือกระบวนการสร้างคำ ซึ่งจะทำให้เกิดคำหรือกลุ่มคำใหม่ในภาษาไทย และเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่คนไทยนิยมใช้สร้างคำหรือกลุ่มคำใหม่ขึ้นใช้ในภาษาตั้งแต่สมัยโบราณ คือ สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยปัจจุบันข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่ได้จากเอกสารร้อยแก้วตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัชกาลที่ 7 เวลาประมาณก่อนวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งข้อมูล^{***} ดังกล่าวผู้เขียนใช้เป็นข้อมูลในการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ประจำปีการศึกษา 2534 และผู้เขียนได้มีโอกาสเสนอผลการวิจัยดังกล่าวในโอกาสที่ภาควิชาภาษาไทยจัดการประชุมเผยแพร่ผลงานวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิต เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2540 ในการประชุมได้มีผู้ฟังสนใจถามว่า วิธีการซ้อนคำยังใช้ในสมัยปัจจุบันหรือไม่ ทำให้ผู้เขียนเริ่มเก็บข้อมูลจากวารสารหนังสือพิมพ์ หนังสือวรรณกรรมที่ได้รับรางวัล และวรรณกรรมทางศาสนา ทำให้ได้คำตอบว่า วิธีซ้อนคำดังกล่าวยังมีใช้ในภาษาไทยร้อยแก้วจนถึงสมัยปัจจุบัน

* บทความเรื่องนี้นำผู้เขียนได้เก็บสาระสำคัญส่วนใหญ่จากวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต เรื่อง "การศึกษาการซ้อนคำในภาษาไทย"

** ราตรี อินวาระชร อ.บ. (เกียรตินิยม), อ.ม. (ภาษาไทย),

อ.ต. (ภาษาไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

*** การสะกดการันต์ของตัวอย่างคำในบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนสะกดตามต้นฉบับทั้งสิ้น

คำจำกัดความ

การซ้อนคำในภาษาไทย หมายถึง การนำคำหรือกลุ่มคำตั้งแต่ 2 หน่วย* ขึ้นไปมาเรียงต่อกัน โดยแต่ละหน่วยนั้นมีความสัมพันธ์กันในด้านความหมาย หน่วยที่เป็นคำอาจเป็นคำหมวดใดหมวดหนึ่ง คือ คำนาม คำกริยา คำคุณศัพท์ คำวิเศษณ์ คำจำนวนนับ คำบุพบท หรือคำสันธานก็ได้ ส่วนหน่วยที่เป็นกลุ่มคำ อาจเป็นกลุ่มคำชนิดใดชนิดหนึ่ง คือ นามวลี กริยาวลี วิเศษณ์วลี หรือบุพบทวลี ก็ได้ เมื่อรวมหน่วยที่มีความสัมพันธ์ด้านความหมายแล้วจะกลายเป็นคำคำเดียวกันหรือกลุ่มคำกลุ่มเดียวกัน ซึ่งจะทำหน้าที่ในภาษาเป็นอย่างเดียวกัน และเป็นหน่วยเดียวกันในหน่วยสร้างที่ใหญ่กว่าหรือไม่ก็ได้ ส่วนที่รวมเป็นหน่วยเดียวกันซึ่งเป็นคำ อาจทำหน้าที่เป็น คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำคุณศัพท์ คำวิเศษณ์ คำจำนวนนับ คำบุพบท หรือคำสันธาน หรืออาจทำหน้าที่เป็นวลีชนิดใดชนิดหนึ่ง คือ นามวลี กริยาวลี วิเศษณ์วลี บุพบทวลี เป็นต้น หน่วยที่นำมาเรียงต่อกันจะมีความหมายประจำคำที่มีความสัมพันธ์กันประเภทใดประเภทหนึ่ง ดังนี้

1.1 ความหมายเหมือนกัน หมายถึงคำหรือกลุ่มคำแต่ละหน่วยที่นำมาซ้อนกันนั้น หมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอย่างเดียวกัน เช่น *เร็วไว* ทั้ง 2 คำต่างมีความหมายเหมือนกันว่า "ลักษณะที่เคลื่อนไหวหรือสามารถคิดหรือกระทำสิ่งใด ๆ ได้คล่องแคล่ว รวดเร็ว หรือฉับพลัน"

1.2 ความหมายคล้ายคลึงกัน หมายถึง คำหรือกลุ่มคำที่นำมาซ้อนกันหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน คล้ายคลึงหรือร่วมกันมากพอที่จะจัดรวมเข้าเป็นพวก กลุ่มหรือทำนองเดียวกันได้ เช่น *เมตตาปรามิ* คำว่า *เมตตา* มีความหมายว่า "ความรัก ความเอ็นดู ปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข เป็นธรรมข้อหนึ่งในพรหมวิหาร 4" ส่วนคำว่า *ปรามิ* มีความหมายว่า "ความเอ็นดู ความสงสาร ที่จะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ได้สุข"

1.3 ความหมายตรงข้ามกัน หมายถึง คำหรือกลุ่มคำที่นำมาซ้อนกันมีความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะเป็นคนละพวก คนละฝ่าย ตรงข้ามกัน เช่น *โจทก์จำเลย* คำว่า *โจทก์* มีความหมายว่า "ผู้กล่าวหา ฟ้องความในศาล" ส่วนคำว่า *จำเลย* มีความหมายว่า "ผู้ถูกฟ้องความในศาล ผู้ถูกฟ้อง ความ"

2. ลักษณะของคำที่นำมาซ้อน

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะของหน่วยที่นำมาซ้อนกันอาจจำแนกเป็น 7 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

* **หน่วย** หมายถึง คำหรือวลีที่นำมาเรียงต่อกัน ถ้าเป็นคำจะมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังนี้ คืออาจเป็นคำมูลหรือคำที่สร้างแล้ว เช่น คำกร่อน คำแผลง คำซ้อนหรือคำซ้ำก็ได้ และถ้าเป็นวลีจะมีลักษณะเป็นนามวลี กริยาวลี วิเศษณ์วลี คุณศัพท์วลี หรือบุพบทวลี ก็ได้ โดยคำหรือกลุ่มคำดังกล่าวจะมีกัณฑ์ก็ได้

กลุ่มที่ 1 คำมูล*ซ้อนกัน

คำมูลอาจนำมาซ้อนกันได้หลายคำ แต่ขอบเขตการศึกษาจำกัดเพียง 2 ถึง 4 คำเท่านั้น คำมูลที่นำมาซ้อนกันอาจเป็นภาษาเดียวกันหรือต่างภาษากันก็ได้ และอาจมีจำนวนพยางค์ต่างกันหรือเท่ากันได้

ตัวอย่าง

คำมูลซ้อนกัน 2 หน่วย เช่น กึ่งกลาง ขนบธรรมเนียม ซื่อซาย โองาปราศรัย

คำมูลซ้อนกัน 3 หน่วย เช่น กระหนาบคาบเกี่ยว บาปหยานซ้ำ อิทธิฤทธิ์อานุภาพ

คำมูลซ้อนกัน 4 หน่วย เช่น โกรธพยาบาททอมาตแค้น ตึกกว้านบ้านเรือน ส่วยสาอากรภาสี

กลุ่มที่ 2 คำมูลซ้อนกับคำที่สร้างแล้ว**

หมายความว่าหน่วยในหน่วยหนึ่งเป็นคำมูล หน่วยที่เหลือเป็นคำที่สร้างแล้ว ซึ่งอาจเป็นคำแผลง คำกร่อน คำสมาส คำประสม คำซ้อน หรือคำซ้ำ ก็ได้

ตัวอย่าง

ก. คำมูลซ้อนกับคำที่สร้างแล้ว 2 หน่วย พบทั้งหมด 9 แบบ คือ

- 1) คำมูล + คำแผลง เช่น โจทก์จำเลย ชัยชนะ พลกำลัง
- 2) คำมูล + คำประสม เช่น คุณความดี โจรผู้ร้าย ทหารพลเรือน
- 3) คำมูล + คำสมาส เช่น ทิวาราตรีกาล ทุกข์โศกาศูร มนุษย์มนุษย
- 4) คำมูล + คำซ้อน เช่น เจริญรุ่งเรือง ประเทศบ้านเมือง สัญจรไปมา
- 5) คำกร่อน + คำมูล เช่น ดึงก้ามตาย พิบาลรักษา
- 6) คำประสม + คำมูล เช่น ลูกคำวานิช หน้าไม้ธนู เลื่อมใสศรัทธา
- 7) คำสมาส + คำมูล เช่น ดุษณีภาพมီး ทศนากรเห็น

* คำมูล หมายถึงเสียงที่พูดออกมาได้ความอย่างหนึ่งตามความต้องการของผู้พูด จะมีก็พยางค์ก็ตามเรียกว่าคำหนึ่ง บางคำก็มีพยางค์เดียว บางคำก็มีหลายพยางค์ เช่น นา (ที่ปลูกข้าว) นาวา (เรือ) นาฬิกา (โมงหรือท่อม) (พระยาอุปกิตศิลปสาร, 2535 : 59)

** คำที่สร้างแล้ว หมายถึงคำที่มีลักษณะเป็นคำกร่อน คำแผลง คำสมาส คำประสม คำซ้ำ หรือคำซ้อน ซึ่งผ่านการสร้างหรือประกอบคำเพื่อให้ได้ความหมายที่ต้องการมาแล้วทั้งสิ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำกร่อน เช่นคำว่า "ปะขาวหรือปะขาว" กร่อนมาจากคำว่า "ขี้ผ้าขาว"

คำแผลง เช่นคำว่า "จำเลย" แผลงมาจากคำว่า "เจเลย"

คำสมาส เช่นคำว่า "ราชบัณฑิต" มาจากคำว่า "ราช" สมรสกับคำว่า "บัณฑิต"

คำประสม เช่นคำว่า "รถไฟฟ้า" มาจากคำว่า "รถ" ประสมกับคำว่า "ไฟฟ้า"

คำซ้ำ เช่นคำว่า "ตก ๆ หล่น ๆ" มาจากคำว่า "ตก" ซ้ำกัน 2 ครั้ง และคำว่า "หล่น" ซ้ำกัน 2 ครั้ง

คำซ้อน เช่นคำว่า "ดูแล" มาจากคำว่า "ดู" ซ้อนกับคำว่า "แล" (ราชบัณฑิตยสถาน 2534 : 22)

- การซ้อน 4 หน่วย พบเพียงแบบเดียว เป็นการซ้อนคำประสม 4 หน่วย เช่น
เจ้าของบ้านเจ้าของเรือนเจ้าของโรงร้านเจ้าของแพ

กลุ่มที่ 7 วลีซ้อนกัน

จากข้อมูลที่ได้ พบว่าวลีชนิดเดียวกันสามารถซ้อนกันได้ 2 ถึง 3 วลีเท่านั้น โดยวลีดังกล่าว อาจเป็น นามวลี กริยาวลี วิเศษณ์วลี หรือ บุพบทวลี

ตัวอย่าง

- การซ้อน 2 หน่วย พบ 4 แบบ เช่น
การซ้อนนามวลี เช่น เกาะเล็กเกาะน้อย ครั้งเดียวคราวเดียว
การซ้อนกริยาวลี เช่น ค่อยใช้ค่อยสอย แบ่งได้แบ่งเสีย
การซ้อนวิเศษณ์วลี เช่น มีข้ามีน่าน ทุกเมื่อทุกวัน
การซ้อนบุพบทวลี เช่น แก่ท้าวแก่พระยา โดยง่ายโดยยาก เป็นต้น
- การซ้อน 3 หน่วย เช่น
การซ้อนกริยาวลี เช่น ซื่อเรือนซื่อโรงซื่อตึก
การซ้อนวิเศษณ์วลี เช่น ตามรู้ตามเห็นตามได้ยิน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การซ้อนคำและกลุ่มคำทั้งหมดนี้ไม่ว่าจะเกิดจากการซ้อนหน่วยที่มีลักษณะใดก็ตาม ทุกหน่วยจะมีความสัมพันธ์ทางด้านความหมายทั้งสิ้น ไม่ว่าจะมีความหมายเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน หรือตรงข้ามกันอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า "ความหมายเป็นหลักที่ทำให้เกิดการซ้อนคำที่มีลักษณะหลากหลายต่างกัน"

3. หน้าที่ของคำที่นำมาซ้อนกัน

ผลการศึกษาหน้าที่ของคำที่นำมาซ้อนกัน พบว่า คำที่นำมาซ้อนกันมักทำหน้าที่ในภาษา เป็น คำในหมวดคำเดียวกัน เช่น

- คำนามซ้อนกับคำนาม เช่น กบาลหัว บำเหน็จบำนาญ สุขทุกข์ ครูบาอาจารย์
ทรัพย์สิ้นเงินทอง
- คำสรรพนามซ้อนกับคำสรรพนาม เช่น กูข้า ดูข้า
- คำกริยาซ้อนกับคำกริยา เช่น กราบไหว้ จงรักภักดี ดำหริตริตรอง
ชำระดูปรึกษักพิช
- คำคุณศัพท์ซ้อนกับคำคุณศัพท์ เช่น กล้าหาญ ซื่อสัตย์สุจริต ชั่วกั๊กชะหยาบช้า
- คำวิเศษณ์ซ้อนกับวิเศษณ์ เช่น กว้างขวาง ฉับพลัน ช้าหืดนาน
สำหาวกั๊กชะหยาบหัว

- คำจำนวนนับซ้อนคำจำนวนนับ เช่น เก้าสิบ สองสามสี่
- คำบุพบทซ้อนกับคำบุพบท เช่น ทรายเท่า จนทรายเท่า เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่ทำให้คำที่ทำหน้าที่เป็นคำชนิดเดียวกันในภาษามาเรียงซ้อนกันได้ก็คือ ความหมาย กล่าวคือ คำชนิดเดียวกัน ที่นำมาซ้อนกันได้ เพราะมีความหมายเหมือนกัน คล้ายคลึงกันหรือตรงข้ามกัน อย่างใดอย่างหนึ่ง

4. ที่มาของคำที่นำมาซ้อน

ผลการศึกษาที่มาของคำที่นำมาซ้อนกัน อาจจัดได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 4.1 เป็นคำภาษาไทยทั้งหมด
- 4.2 เป็นคำไทยอย่างน้อย 1 คำ ส่วนที่เหลืออาจเป็นภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี สันสกฤต ภาษาเขมร ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ ภาษาเปอร์เซีย หรือ ภาษามลายู
- 4.3 เป็นคำต่างประเทศทั้งหมด

4.1 การซ้อนคำภาษาไทยทุกหน่วย

คำที่นำมาซ้อนกันในประเภทนี้จะ เป็นคำภาษาไทยทั้งหมด โดยอาจจะเป็นคำภาษาไทยที่มีใช้ อยู่ในประเทศไทย ทั้งที่เป็นภาษาถิ่นเหนือ ถิ่นอีสาน ถิ่นใต้ และถิ่นกลาง หรือเป็นภาษาไทยที่มีใช้อยู่นอกประเทศ เช่น ภาษาไทยอาหม ไทยจ้วง ไทยขาว เป็นต้น ทั้งนี้เพราะมีคำจำนวนไม่น้อยที่เรา รู้ความหมายเพียงคำเดียว ส่วนอีกคำเราไม่ทราบ แต่เมื่อศึกษารากศัพท์ที่เราไม่ทราบ ปรากฏว่า เป็นคำ ที่มีใช้เป็นคำเดียวในภาษาไทยนอกประเทศ เช่น คำว่า บ้านช่อง คำว่า "ช่อง" เป็นคำภาษาไทยอาหม แปลว่า บ้าน หรือคำว่า กล้าหาญ ทั้งสองคำเป็นคำภาษาไทยขาว แปลว่า ไม่กลัว หรือ คำว่า มอมแมม คำว่า "แมม" เป็นคำภาษาไทยขาว แปลว่า สกปรก เป็นต้น

ตัวอย่าง

- การซ้อนคำ 2 หน่วย เช่น กวดขัน ขัดข้อง ดูแล ตีรัน เกี้ยวข้อง
- การซ้อนคำ 3 หน่วย เช่น ข้าหิชนาน เคลือบแอมแฝง กล่าวป่าวร้อง ริมรอบขอบ
- การซ้อนคำ 4 หน่วย เช่น เย้าเรือดึกจวน ตีรันฟันฆ่า เป็นต้น

4.2 การซ้อนคำภาษาไทยกับคำภาษาต่างประเทศ

การซ้อนคำประเภทนี้จะประกอบด้วยคำภาษาไทยอย่างน้อย 1 หน่วย หน่วยที่เหลืออาจเป็นคำ ภาษาบาลี (บ) ภาษาสันสกฤต (ส) ภาษาบาลีสันสกฤต (บส) ภาษาเขมร (ข) ภาษาจีน (จ) ภาษาอังกฤษ (อ) ภาษามลายู (มย) หรือ ภาษาเปอร์เซีย (ป)

ตัวอย่าง

- การซ้อนคำ 2 หน่วย พบ 14 แบบ ดังนี้

ท + จ	เช่น	ตราयीหื้อ
ท + ข	เช่น	ใกล้ชิด เจียบสัด หะเหเห็น
ช + ท	เช่น	กราบไหวว์ ครอบสวม แจกปิ่น
ท + บ	เช่น	เก่าโบราณ เค้ามูล รุ่งเรืองวัฒนา
บ + ท	เช่น	ฉายาเฮา เขตแดน โสภางาม
ท + บส	เช่น	แก่ชรา เที้ยวจร รุ่งโรจน์
บส + ท	เช่น	กบาลหัว รูปร่าง วิถีทาง
ท + ม	เช่น	เที้ยวเตร่ เที้ยวเตร็ดเตร่
ท + ส	เช่น	กว้างใหญ่ไพศาล ยินดีปรีดา เลื่อมใสศรัทธา
ส + ท	เช่น	ทรัพย์สิน ศัพท์สำเนียง อาศัยอยู่
มย + ท	เช่น	กะลาสีลูกเรือ
ท + อ	เช่น	พลับพลาเด็นท์
อ + ท	เช่น	กัปตันนายเรือ ปัสตันปิ่น
ท + ป	เช่น	ตลาดปสาน

เป็นต้น

- การซ้อนคำ 3 หน่วย พบ 36 แบบ เช่น

ช + ช + ท	เช่น	คุกดะราช ทิม ฉ้อเบียดบัง
ช + ท + ช	เช่น	แบบอย่างธรรมเนียม ลำบากยากเข็ญ
ช + บ + ท	เช่น	สำเภานาวาเรือ
บ + ช + ท	เช่น	จาริตแบบอย่าง
ส + ท + ช	เช่น	เคารพหมอบกราบ ศึกษาเล่าเรียน

เป็นต้น

- การซ้อนคำ 4 หน่วย พบ 31 แบบ เช่น

ช + ท + ช + ช	เช่น	คิดอ่านตริตรอง
ช + ท + ช + ท	เช่น	คิดคำนึงรำพึงดู
ช + ท + ท + ท	เช่น	กดขี่ ช่มเห
ช + ท + ท + ส	เช่น	ถนนหนทางมรรคา

เป็นต้น

4.3 การซ้อนคำภาษาต่างประเทศทุกหน่วย

การซ้อนคำประเภทนี้ จะเกิดจากคำภาษาต่างประเทศทุกหน่วย โดยอาจเป็นคำภาษาเขมร (ช) ภาษาจีน (จ) ภาษาสันสกฤต (ส) ภาษาเปอร์เซีย (ป) ภาษาบาลี (บ) หรือ ภาษาบาลีสันสกฤต (บส)

ตัวอย่าง

- การซ้อนคำ 2 หน่วย พบ 19 แบบ เช่น

- ช + ช เช่น เกรงขาม ขนบธรรมเนียม ตีเตียน ผนวชบวช หวงแหน
อำนวยอวย
- ช + บ เช่น ผนวชอุปสมบท
- ช + บส เช่น พิณิจพิจารณา เสบียงอาหาร
- ช + ส เช่น บำรุงรักษา ประเดียงโฆษณา พิณิจพิจารณา
- จ + ส เช่น ส่วยอากร
- บ + ช เช่น ทุกข์ลำบาก วัฒนาการจำเริญ
- บ + บ เช่น กิริยาอาการ คามนิคม สามิภริยา
- บ + ส เช่น บิดามารดา ยุติธรรม อิติฤทธิ
- ส + ส เช่น เกียรติยศ เจริจาปราศรัย
- ป + ส เช่น ภาชีอากร
- เป็นต้น

- การซ้อนคำ 3 หน่วย พบ 28 แบบ เช่น

- ช + ช + ช เช่น คิตตวิตรอง ต่าหนีตีเตียน
- ช + ช + บ เช่น ตีเตียนนินทา
- ช + ช + ส เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ท่านุบำรุงรักษา
- จ + ช + ส เช่น ส่วยสาอากร
- บ + บ + ช เช่น ประภัสสรโอภาสสว่าง
- ป + ส + ส เช่น ภาชีอากรสมทักศร
- เป็นต้น

- การซ้อนคำ 4 หน่วย พบ 8 แบบ เช่น

- จ + ช + ส + ป เช่น ส่วยสาอากรภาสี
- บ + ส + บ + บ เช่น สิริสวัสดิ์พัฒนามงคล
- ส + ช + ช + ส เช่น รัตยาตรอกถนนมรรคา
- ป + ส + บส + บส เช่น ทุกข์โคกโรครภัย
- เป็นต้น

จะเห็นว่าสิ่งที่ทำให้คำภาษาไทยกับคำภาษาต่างประเทศมาซ้อนกันได้หลายแบบมากมายนี้ เพราะความสัมพันธ์ในด้านความหมาย กล่าวคือ แต่ละหน่วยจะมีความหมายเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน หรือตรงข้ามกันอย่างไรก็ตามอย่างหนึ่งนั่นเอง

5. ผลที่เกิดจากการซ้อนคำ

ผลที่ได้จากการที่เรานำคำหรือกลุ่มคำตั้งแต่ 2 ถึง 4 หน่วย มาเรียงต่อกัน โดยแต่ละหน่วยมีความหมายเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน หรือตรงข้ามกันอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้เกิดคำ 2 ประเภท คือ

5.1 ประเภทที่เป็นคำซ้อน* เช่น กล้าหาญ ครบถ้วน ซื่อตรง ดูแล ตราบเท่า ทรัพย์สิน เป็นต้น

5.2 ประเภทที่ไม่ใช่คำซ้อน ถ้อยคำที่นำมาเรียงต่อกันในบางกรณี ถึงแม้จะมีความหมายเหมือน ความหมายคล้ายคลึงหรือมีความหมายตรงข้ามกัน ก็อาจไม่ใช่คำซ้อน แต่ยังคงสภาพเป็นกลุ่มคำเรียงต่อกันเหมือนเดิม โดยจำนวนคำที่นำมาเรียงกันอาจมีหลายหน่วย แต่ละหน่วยไม่จำเป็นต้องมีจำนวนพยางค์เท่ากัน ลักษณะของคำประเภทนี้อาจมีได้หลายลักษณะ เช่น

- คำกับกลุ่มคำ เช่น จุติม้วยชีพ จกรรจ์ไม่จกรรจ์ ร่มเย็นเป็นสันติสุข
- กลุ่มคำกับกลุ่มคำ เช่น ของเก่าของเดิม คราวเดียวครั้งเดียว ให้ชื่อให้ชาย
- ภาษาแบบกับภาษาธรรมดา เช่น กระทำกาลกริยาตาย ดุชนิภาวมีอยู่ เป็นต้น

6. ความหมายของคำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากการซ้อนคำ

การซ้อนคำไม่ว่าจะทำให้เกิดคำใหม่หรือยังคงเป็นกลุ่มคำก็ตาม จะมีความหมายเป็น 3 ประเภท คือ

- 6.1 ความหมายเป็นคำหมายเดียว
- 6.2 ความหมายเพิ่มจากความหมายเดิมของหน่วยแต่ละหน่วย
- 6.3 ความหมายรวม

6.1 ความหมายเป็นความหมายเดียว

หมายความว่า ความหมายของคำและกลุ่มคำที่เกิดจากการซ้อนคำจะรวมเป็นหนึ่งความหมายเท่านั้น ความหมายประเภทนี้จะเกิดจากการซ้อนคำหรือกลุ่มคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งความหมายประเภทนี้อาจแบ่งเป็นความหมายย่อยได้ 5 ประเภท คือ

* คำซ้อน คือ คำที่เกิดจากกระบวนการสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาไทยชนิดหนึ่ง เกิดจากการนำคำตั้งแต่ 2 คำ ขึ้นไปมาเรียงต่อกัน โดยแต่ละคำนั้นจะมีความสัมพันธ์ในด้านความหมาย คือ อาจนำคำที่มีความหมายเหมือนกันมาเรียงต่อกัน เช่น พ่ายหนี บูชาบำเรอ ตลาดปลาน เป็นต้น หรือคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาเรียงต่อกัน เช่น เมตตากฎณา หรือคำที่มีความหมายตรงกันข้ามมาเรียงต่อกัน เช่น ได้เสีย เมื่อรวมคำตามความสัมพันธ์ทางความหมายแล้ว จะกลายเป็นคำคำเดียวกันในหน่วยสร้างที่ใหญ่กว่า ซึ่งจะทำหน้าที่อย่างเดียวกันในภาษา เช่น เป็นคำนาม ดังตัวอย่าง คำว่า ตลาดปลาน เป็นคำซ้อนที่เกิดจากคำไทย "ตลาด" มาเรียงต่อกับคำเปอร์เซีย "ปลาน" ทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกัน คือ "สถานที่ขายของ" กลายเป็นคำซ้อน "ตลาดปลาน" เป็นคำนาม 2 คำ ซึ่งมีความหมายคงเดิม เป็นต้น (ราตรี ถิ่นวารช 2536 : 100) เป็นการนำคำไทยมาแปลว่าคำเปอร์เซีย ซึ่งพระยาอนุমানราชธน (2513 : 208) ได้อธิบายว่าเป็นการใช้ความคำควบที่มีความหมายเหมือนหรือละม้ายคล้ายคลึง

1. ความหมายเท่ากับความหมายของแต่ละหน่วย
ส่วนใหญ่ความหมายประเภทนี้ จะได้จากการซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกัน เป็นการแปลความหมายซึ่งกันและกัน เช่น ฟกขำ ถึงแก่กรรมสิ้นชีวิต วัดอาราม คุณงามความดี ผู้เฒ่าผู้แก่ ย่ำเยอตรงกล้ว
2. ความหมายของสิ่ง อาการ หรือลักษณะของพวกหรือของประเภทเดียวกัน
ความหมายประเภทนี้จะเกิดจากการซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน เช่น ภาณีอาการ ตริสปราศรัย เมียนตีโบาย ตีรันพันฆ่า เป็นต้น
3. ความหมายปรากฏที่หน่วยหน้า
ความหมายประเภทนี้มักเกิดจากการซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงเป็นทำนองเดียวกัน และความหมายจะปรากฏที่หน่วยหน้า เช่น ใจคอ เมตตปราณี หน้าตา
4. ความหมายปรากฏที่หน่วยหลัง
ความหมายประเภทนี้มักเกิดจากคำที่มีความหมายคล้ายคลึงเป็นทำนองเดียวกัน และความหมายที่เกิดจะปรากฏที่หน่วยหลัง เช่น ชักชวน ละทิ้ง หูตา เป็นต้น
5. ความหมายนอกประมาณ
ความหมายประเภทนี้ มักเกิดจากการซ้อนคำจำนวนนับ เช่น แก้วสิบ สองสาม สามสี่ เป็นต้น

8.2 ความหมายเพิ่มขึ้นจากความหมายเดิมของหน่วยแต่ละหน่วย

หมายความว่า ความหมายของคำที่เกิดจากการซ้อนคำซึ่งมักเป็นความหมายคล้ายคลึงกัน โดยความหมายจะเพิ่มขึ้นจากความหมายเดิมของแต่ละหน่วย ความหมายประเภทนี้อาจแบ่งย่อยเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความหมายเพิ่มขึ้น
ส่วนใหญ่จะได้จากการซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน และความหมายใหม่จะเพิ่มมากขึ้นจากความหมายเดิม เช่น เจ็บปวด ร่มเย็นเป็นสันติสุข น้อยเบาบาง เป็นต้น
2. ความหมายเชิงเปรียบเทียบ
ความหมายที่ได้จากการซ้อนคำทั้ง 3 ความหมาย จะเพิ่มขึ้นจากความหมายเดิมของแต่ละหน่วย แต่เป็นเชิงเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นรูปธรรมให้เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นความหมายอีกชั้นหนึ่งที่เพิ่มจากเดิม เช่น กวดขัน ป่าเถื่อน บากบั่น ปอกลอก อบรม พระเดชพระคุณ เป็นต้น
3. ความหมายแสดงลำดับเกิดก่อนหลัง
ส่วนใหญ่ความหมายประเภทนี้จะได้จากการซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน และจะได้ความหมายที่เพิ่มขึ้นจากความหมายเดิม โดยจะแสดงลำดับการเกิดก่อนหลังด้วย เช่น ชำรุดทรุดพัง แดกหักทำลาย บรรพชาอุปสมบท เป็นต้น

๘.3 ความหมายรวม

ความหมายประเภทนี้ มักเกิดจากการซ้อนคำที่มีความหมายตรงกันข้าม และจะมีความหมายรวมทั้งหมด เช่น *เก่าใหม่ กองหน้ากองหลัง ทางบกทางน้ำ เป็นต้น*

7. พัฒนาการของการซ้อนคำ

จากการศึกษาข้อมูลการซ้อนคำที่มีความสัมพันธ์กันทางด้านความหมายดังกล่าว ในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่าทุกสมัยมีการซ้อนคำและกลุ่มคำตั้งแต่ 2 ถึง 4 หน่วย ทุกประเภทความหมาย ลักษณะเด่นของการซ้อนคำหน่วยที่เป็นกลุ่มคำ 2 หน่วย ทุกสมัยจะมีลักษณะซ้ำคำที่ 1 และ 3 เช่น *ทบ้านทเมือง ก้อนอิฐก้อนดิน ขึ้นป่าขึ้นเถื่อน ความสัตย์ความจริง กันหญิงกันชาย ชนขึ้นชนลง* นอกจากนี้ทุกสมัย จะมีลักษณะการซ้ำคำที่ 2 และ 4 เช่น *วังเมืองครองเมือง ครั่งเดียวคราวเดียว* และยังมีลักษณะการซ้อนสลับคำ เช่น *เก่าไปใหม่มา ขวาบ้านเวรเมือง ก่อร่างสร้างตัว เจ้าบุญนายคุณ เป็นต้น* ส่วนลักษณะที่มีการซ้อนซ้ำจะเกิดเฉพาะสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ เช่น *โกงๆ คดๆ เล็กๆ น้อยๆ ช้าๆ เร็วๆ เป็นต้น* การศึกษาดังกล่าวทำให้พบพัฒนาการการซ้อนคำในภาษาไทยว่า แต่เดิมเป็นการซ้อนคำและกลุ่มคำธรรมดา ต่อมาได้พัฒนาเป็นการซ้อนสลับและซ้อนซ้ำ และเมื่อศึกษาคำในปัจจุบันพบว่า วิธีการซ้อนคำซึ่งมีลักษณะซ้ำคำที่ 1 กับ 3 และซ้ำคำที่ 2 กับ 4 ยังมีปรากฏอยู่ โดยอาจเป็นชื่อรายการโทรทัศน์ เช่น *ชิงร้อยชิงล้าน ใครถูกใครผิด กล้าคิดกล้าทำ คู่ปากคู่ปรับ คู่หูคู่สา น่ารักน่าเล่น ไขว่คว้าไขว่ไข* ซึ่งเป็นตัวอย่างคำที่มีลักษณะซ้ำคำที่ 1 กับ 3 หรือ *เวทิวาท์* ซึ่งเป็นลักษณะตัวอย่างคำที่มีลักษณะซ้ำคำที่ 2 กับ 4 คำเหล่านี้อาจเป็นชื่อหนังสือ เช่น *คู่สร้างคู่สม* หรืออาจเป็นชื่อร้านอาหาร เช่น *ช้อนเงินช้อนทอง อุ๊ยข้าวอุ๊ยน้ำ* หรืออาจปรากฏในข้อความโฆษณา เช่น *ปกป้องสิทธิ์ ปกป้องชีวิต* และเมื่อศึกษาภาษาร้อยแก้วในหนังสือวรรณกรรมได้รับรางวัล และวรรณกรรมทางศาสนา เช่น *พระพรประทานปีใหม่ พ.ศ. 2536* ของ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ก็พบการซ้อนคำซึ่งมีทั้งคำซ้อน และวิธีการซ้อนคำที่มีลักษณะซ้ำคำที่ 1 กับ 3 เช่น *บุญกุศล หรือ ความดีความฉลาด รู้จักดีรู้จักชั่วนี้แหละเป็นเหตุแห่งความสุขที่แท้จริง เป็นบุญกุศลที่ผู้นับถือพระพุทธศาสนาคุ้นเคยมาแต่เล็กแต่น้อย ตั้งแต่ยังไม่รู้เดียงสา* (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2526 : 2) แสดงว่า ในสมัยปัจจุบันวิธีการซ้อนคำนี้คนไทยก็ยังนิยมใช้เป็นวิธีสร้างคำขึ้นใช้ในภาษา (และถ้อยคำลักษณะนี้มักจะปรากฏในพรรณนาหรือเทศนาโวหาร) ซึ่งผู้เขียนต้องการย้ำเน้นความคิดของท่าน

๘. การซ้อนคำและคำซ้อนเป็นปัจจัยที่ทำให้ข้อความมีความไพเราะสละสลวย

เรื่องสุดท้ายที่ผู้เขียนสนใจศึกษาคือวัตถุประสงค์ของการซ้อนคำ ผลการศึกษาและทดสอบทัศนคติของอาจารย์จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศิลปากร และจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งหมดมีจำนวน 40 คน และนิสิตจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์-

มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศิลปากร อีกเป็นจำนวน 40 คน พบว่า การซ้อนคำและคำซ้อนเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งทำให้ข้อความมีความไพเราะสละสลวย โดยผู้เขียนได้คัดเลือกพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทานแก่นายทหารและพลทหารที่กราบถวายบังคมลาไปราชการเมืองหลวงพระบาง ที่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อพุทธศักราช 2430 สิ่งที่น่าสังเกตคือ ในข้อความที่เป็นการพูด เช่น พระราชดำรัสหรือโอวาท เมื่อผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังเห็นภาพ หรือต้องการให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกถึงอารมณ์หรือความรู้สึก คำพูดดังกล่าวมักมีการใช้คำคล้องจอง เช่น คุณงามความดี คำว่างามคล้องจองกับคำว่าดี การซ้ำคำเป็นจังหวะ เช่น มีไร่มีนา ซ้ำคำที่ 1 และ 3 คือคำว่า มี การใช้คำพยางค์คู่บ้าง เช่น คุณโทษ อันควรมิควร และมักมีการซ้ำเสียงพยัญชนะบ้างสลับกัน เช่น ทรัพย์สิ่งสิน เป็นต้น สิ่งที่น่าสังเกตอย่างยิ่งก็คือ เมื่อวิเคราะห์ข้อความที่มีคุณสมบัติที่กล่าวมาแล้ว จะพบว่า ส่วนใหญ่ด้วยคำที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมักเกิดจากการซ้อนคำแบบใดแบบหนึ่ง เช่น การซ้อนคำที่มีความหมายเหมือน เช่น คุณงามความดี ตลาดปสาน ทรัพย์สิ่งสิน หรือเกิดจากการซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน เช่น จุดได้ตามไฟ ทำไรไถนา ล้มหมอนนอนเสื่อ หรือเกิดจากการซ้อนคำที่มีความหมายตรงกันข้าม เช่น ผิดผู้ผิดเมีย บ้านเล็กบ้านใหญ่ บิดามารดา ปู่ย่าตายาย เป็นต้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การซ้อนคำและคำซ้อนเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยทำให้ข้อความเกิดความไพเราะสละสลวย ดังผลที่ได้จากการทดสอบทัศนคติของคนไทยต่อการซ้อนคำ ปรากฏผลว่า ร้อยละ 77.5 เห็นว่า ข้อความภาษาไทยที่มีการซ้อนคำไพเราะสละสลวยกว่าข้อความที่ไม่มีการซ้อนคำ

สรุปได้ว่า การซ้อนคำในภาษาไทยเป็นวิธีสร้างคำขึ้นใช้ใหม่ในภาษาอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยปัจจุบัน ลักษณะดังกล่าวแสดงว่า คนไทยนิยมการย้ำความด้วยถ้อยคำที่มีความหมายเหมือน คล้ายคลึง หรือตรงข้ามกันอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบของถ้อยคำว่าจะมีลักษณะของคำ จำนวนพยางค์ หน้าที่ทางไวยากรณ์ และที่มาของคำเหมือนหรือเท่ากันหรือไม่ นอกจากนี้การซ้อนคำที่มีการซ้ำคำที่ 1 และ 3 ซึ่งมีจำนวนมากทุกสมัย คิดเป็นร้อยละ 85 ของการซ้อนวลีกับวลี ซึ่งวลีประกอบด้วยคำ 2 คำ แสดงให้เห็นว่า คนไทยนิยมคำที่มีจังหวะ ซึ่งลักษณะนี้จะสอดคล้องกับจังหวะการออกเสียงคำสองพยางค์ในภาษาที่นิยมออกเสียงเป็นแบบเขานัก กล่าวคือ จะให้น้ำหนักหรือย้ำเน้นคำพยางค์หลัง และการออกเสียงคำพยางค์หน้าซึ่งเป็นพยางค์ซ้ำเบา นั้น ก็มีได้ทำให้คนไทยเข้าใจความหมายของคำนั้นผิดไปได้ ทั้งนี้เพราะพยางค์ย้ำเน้นคือพยางค์หลัง (พยางค์ที่ 2 กับ 4) จะช่วยสื่อความหมายในลักษณะที่เป็นคำซ้อนและการซ้อนคำที่มีความหมายชัดเจนอยู่แล้ว และเนื่องจากข้อมูลมีจำนวนมากขึ้นในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ทำให้พบว่า ในสมัยทั้งสองมีการซ้ำและการซ้อนมากกว่าสมัยสุโขทัย คือ มีการซ้อนสลับและการซ้อนซ้ำ ลักษณะดังกล่าวอาจเป็นพัฒนาการของรูปแบบการซ้อน คือ สมัยแรก ๆ มีการซ้อนคำและกลุ่มคำธรรมดา เป็นการซ้อนสลับและการซ้อนซ้ำในขั้นสุดท้าย และผลจากการทดสอบทัศนคติของคนไทย 80 คน ปรากฏว่า ส่วนใหญ่คือ ร้อยละ 77.5 เห็นว่า ข้อความที่มีการซ้อนคำไพเราะสละสลวยกว่าข้อความที่ไม่มีการซ้อนคำ แสดงว่า การซ้อนคำและคำซ้อนเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งทำให้ถ้อยคำหรือข้อความมีความไพเราะสละสลวย และส่วนใหญ่คำซ้อนและการซ้อนคำมักจะปรากฏในข้อความที่เป็นพรรณนาโวหารและเทศนาโวหาร

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- _____ . *ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3*. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมุนตรี, 2528.
- กาญจนา นาคสกุล. *พจนานุกรมไทย-เขมร*. 2 เล่ม กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. (อัดสำเนา)
- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัชมุนตรี. *ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค 1*. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัชมุนตรี, 2510.
- คณะกรรมการชำระพจนานุกรม. *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2526.
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4*. 2 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2528.
- _____ . *พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชนจำกัด, 2527. (เจ้าภาพจัดพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพหม่อมราชวงศ์กุนตี อ่องระเบียบ).
- จันทบูรินฤนาท, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. *พจนานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต*. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนศิวิล, 2513.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *จดหมายเหตุการรับเสด็จพระบาทพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากยุโรปครั้งที่ 4 ร.ศ. 126 (พ.ศ. 2450)*. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2513. (เจ้าภาพพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าจันทร์ เทวกุล).
- _____ . *จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค 24*. พระนคร : โรงพิมพ์ศิริสาร, 25.8. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าจงกลณี วัฒนวงศ์).
- ชวน เขียวโซลิต. *พจนานุกรมจีน-ไทย*. พระนคร : บริษัทนานมี, 2525.
- ญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. *พระพรประทานปีใหม่ พ.ศ. 2536*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2536.
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่น. *วิทยาวรรณกรรม*. พระนคร : แพร์พิทยา, 2506.
- นรินทรเทวี, กรมหลวง. *จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี พิมพ์พร้อมกับฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ. 2310-2318) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะตอน พ.ศ. 2310-2363)*. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2509.
- บรัดเลย์, แคนนีย์. *หนังสืออักษรภิกษานศัพท์*. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514.
- บรรจบ พันธุเมธา. *พจนานุกรม เขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชธน*. 5 เล่ม. กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, 2531.
- _____ . *พจนานุกรม มอญ-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชธน เล่ม 1*. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2521.

- ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2469*. พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2507. (เจ้าภาพพิมพ์ในอานณาปนกิจศพ ม.ร.ว. ทรงพันธุ์ สุขสวัสดิ์).
- ประกาศอักษรกิจ, พระยา (ผู้เรียบเรียง). *จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. ม.ป.ท. : 2468.
- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 85 พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทุมาศ (เจิม)*. พระนคร : โรงพิมพ์เดลิแมร์, 2480. (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงศ์ โปรดให้พิมพ์ในอานพระราชทานเพลิงศพ พันเอกพระยาสิริจุลเสวก).
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. *พระราชสาส์นในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชทานไปยังประเทศจีน*. พระนคร : โรงพิมพ์เอกการพิมพ์, 2505. (เจ้าภาพพิมพ์ในอานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมราชวงศ์เจียน ฉัตรกุล).
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักขีใต้ ร.ศ. 128*. กรุงเทพฯ องค์การค้าคุรุสภา, 2506.
- _____ . *เทศนาเสือป่า*. ม.ป.ท. : 2457.
- ราตรี อินวาระ. "การศึกษาการช้อนคำในภาษาไทย." *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ คุษุภัณฑ์บัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2534. (อัดสำเนา)
- _____ . "ลักษณะคำไวยากรณ์ในภาษาไทย" *นิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2516. (อัดสำเนา)
- _____ . "การศึกษาวิเคราะห์คำในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของประชุมรามคำแหง" *โครงการวิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2536. (อัดสำเนา)
- วิริยญาณวโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. *พระประวัติศรีเสลา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2508.
- ศิลปากร, กรม. *กฎหมายตราสามดวง*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อุดมศึกษา, 2521.
- _____ . *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 เล่ม 3 จุลศักราช 1171-1174*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528.
- _____ . *จารึกสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2527.
- สง่า กาญจนาคพันธ์, รองอำมาตย์โท [ขุนวิจิตรมาตรา]. *หลักไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, 2513.
- อนุমানราชธน, พระยา. *นิรุกติศาสตร์ ภาค 2*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศูนย์กลางทหารราบ, 2513.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. *หลักภาษาไทย : อักษรวิธี วิจิวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2535.

ภาษาอังกฤษ

Boyle, J.A. *Persian - English Dictionary*. U.S.A. : Saphrograph Co., 1965.

Halliday, R.M. *A Mon - English Dictionary*. Rangoon : The Men Cultural Section of Union Culture Government of the Union of Burmar, 1955.

Joseph, Guesdon. *Dictionnaire Combodgien - Français*. 2 vols. Paris : Librairie Plon, 1930.

Nhim, Dieu Chinh le Donalabson, Jean. *Pap San Kham Pak Tay - Keo and Tai -Vietnamese - English Dictionary*. Saigon : Bo Giao - Due Xuat Ban, 1970.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย